

BADANIA

EKSPERTYZY

REKOMENDACJE

KINGA WYSIEŃSKA

O UŻYTECZNOŚCI ANALIZ SIĘCIOWYCH W WYJAŚNIANIU PROCESÓW INTEGRACJI MIGRANTÓW

**INSTYTUT SPRAW
PUBLICZNYCH**

Kinga Wysieńska

Instytut Spraw Publicznych, Instytut Filozofii i Socjologii PAN oraz Collegium Civitas

O użyteczności analiz sieciowych w wyjaśnianiu procesów integracji migrantów

Wstęp

W badaniach procesów integracyjnych i organizowania się społeczności migrantów rzadko wykorzystuje się analizę sieci społecznych do opisywania struktur tych społeczności, wzorów relacji w ich obrębie i pomiędzy nimi oraz do wyjaśniania i przewidywania społecznych konsekwencji istnienia określonych struktur (na przykład ścieżek integracji ekonomicznej czy organizowania się cudzoziemców). Pojęcie sieci pojawia się bowiem najczęściej w kontekście analiz dotyczących podejmowania i realizacji decyzji o migracji i jej kierunkach oraz relacji pomiędzy migrantami a osobami pozostającymi w kraju pochodzenia. Sieci migracyjne są bowiem najczęściej analizowane ze względu na dwie podstawowe funkcje, jakie pełnią, czyli adaptacyjną i selekcyjną (Górny i Stola 2001), przy czym obydwie te funkcje rozpatruje się jako cechy stałe i zastane dla danych populacji migrantów. W niniejszym artykule postaramy się wykazać użyteczność stosowania analizy sieci społecznych do opisywania i wyjaśniania dynamiki formowania stowarzyszeń cudzoziemców w kraju przyjmującym, a także przyjmowanych strategii integracji ekonomicznej.

Analiza sieciowa --- założenia i pojęcia

Teoria sieci społecznych opiera się na następujących fundamentalnych założeniach:

- Aktorzy i ich działania postrzegani są jako współzależni, nie zaś jako autonomiczne jednostki;

- Powiązania (relacje) pomiędzy aktorami stanowią kanały przepływu zasobów o charakterze materialnym i niematerialnym;
- Z punktu widzenia jednostek, sieci są zarówno źródłem szans i możliwości do podejmowania określonego typu działań, jak i ograniczeń tychże;
- Struktura społeczna jest to trwały wzór relacji pomiędzy aktorami (Wasserman i Faust 1994).

Podstawowym elementem sieci jest aktor. Aktorami mogą być pojedyncze osoby, pozycje, zrzeszeni bądź zbiorowi aktorzy lub każdy inny obiekt społeczny, który można połączyć z innym obiektem (Turner i Maryanski 2003). Tak więc aktorami są wchodzący ze sobą w relacje członkowie grup społecznych, zespoły i działy w korporacjach, stowarzyszenia, czy państwa w organizacjach międzynarodowych. W przypadku analiz funkcjonowania społeczności migrantów, aktorami będą zarówno poszczególni migranci wchodzący w relacje z innymi migrantami lub przedstawicielami społeczeństwa przyjmującego, jak i organizacje migrantów budujące kontakty z innymi organizacjami w kraju i zagranicą. Elementy te są określane jako punkty lub węzły. Pojedynczy węzeł sieci (*node*) stanowi jednostkowy punkt kontaktu.

Aktorzy (punkty w sieci) są ze sobą połączeni. Połączenia (relacje) między aktorami powstają wtedy, kiedy dochodzi między nimi do przepływu zasobów, który może mieć charakter jedno- lub obustronny (wzajemny) lub kiedy ma miejsce jakiś rodzaj styczności pomiędzy aktorami. Wasserman i Faust (1994) wymieniają szereg przykładów takiego przepływu zasobów lub kontaktu: wyrażanie sympatii, antypatii, szacunku lub jego braku (ocenie innych); transakcje biznesowe, pożyczanie sobie rzeczy (transfer zasobów materialnych); uczestniczenie w zebraniach organizacji czy stowarzyszenia, przynależność do klubu (afiliacja); rozmowa, wysyłanie sobie wiadomości (interakcja behawioralna); migracja lub awans (mobilność pozioma lub pionowa), relacje rodzinne (powinowactwo); stosunki służbowe (relacje formalne). Innymi słowy, tym, co łączy węzły (aktorów) w sieci społeczne, są przepływy (1) symboli (informacji, idei, wartości, norm, komunikatów itd.), (2) rzeczy (obiektów fizycznych i materialnych), oraz (3) uczuć (pozytywnych i negatywnych (Turner i Maryanski 2003).

Procesy homogenizacji, dyfuzja, homofilia.

Dla wyjaśniania procesów homogenizacji zachowania i organizowania się migrantów szczególne znaczenie ma przeprowadzenie analizy dotyczącej liczby i gęstości powiązań pomiędzy wszystkimi punktami sieci oraz wyznaczenie tych aktorów, którzy charakteryzują się największą liczbą relacji. Liczba możliwych więzi oczywiście zależy od liczby aktorów w sieci, tak więc małe sieci będą się charakteryzować mniejszą liczbą możliwych relacji, a duże sieci większą, jednak określenie jaka jest rzeczywista, a jaka możliwa liczba powiązań dla każdego punktu dostarcza informacji o istotnych właściwościach danej sieci. Dotychczas prowadzone badania, mimo iż nie były dedykowane zbieraniu danych weryfikujących hipotezy na temat dynamiki sieci społecznych migrantów, dostarczają pewnych informacji na temat liczby i gęstości powiązań, jakimi dysponują migranci. Na przykład w badaniach przeprowadzonych w 2010 roku przez Instytut Spraw Publicznych wśród migrantów przebywających w Polsce mniej niż 10 lat zauważono, że sieci najbliższych relacji cudzoziemców składały się z dwóch do kilkunastu osób, przy czym liczba powiązań rosła i różnicowała się wraz z długością pobytu w Polsce. Wyjątek stanowiły jedynie sieci powiązań osób pochodzących z Dalekiego Wschodu (Wysieńska 2010).

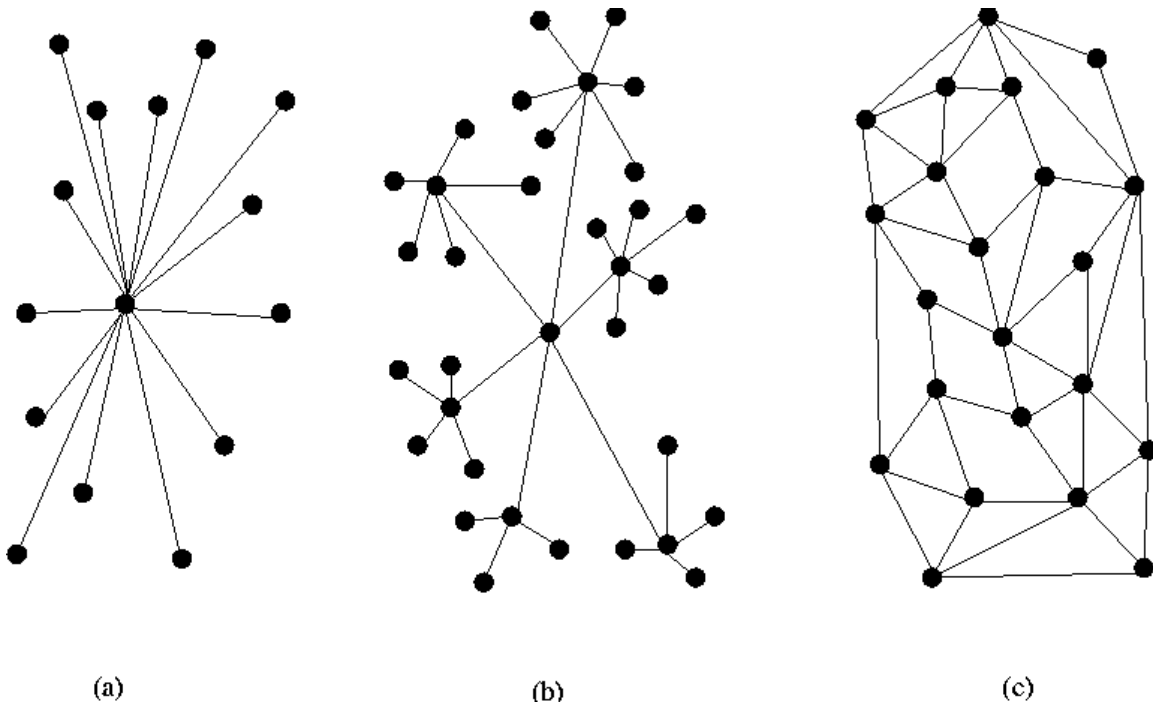
Niezwykle ważnym celem analizy sieciowej jest także określenie stopnia centralności poszczególnych pozycji w sieci. Można go obliczać na kilka sposobów. Można określić (1) liczbę punktów, z którymi połączony jest dany aktor; (2) liczbę punktów, pomiędzy którymi znajduje się dany aktor; (3) bliskość danej pozycji do innych pozycji w obrębie sieci (Turner i Maryanski 2003). Niezależnie od sposobu wyznaczania stopnia centralności danej pozycji, istotą tej analizy jest zidentyfikowanie tych punktów w sieci, które dzięki swoim powiązaniom z innymi punktami odgrywają szczególną rolę bramkarzy (*gatekeepers*) lub pośredników w relacjach (Corra i Willer 2002). Bramkarze to aktorzy, którzy dzięki powiązaniom, jakie mają, kontrolują dostęp do cenionych zasobów innych pozycji w sieci. Nie są oni właścicielami danego zasobu, ale ze względu na swoje powiązania mogą ułatwiać dotarcie do niego innym punktom w sieci. Taką pozycję bramkarzy

zajmują na przykład przedstawiciele pierwszych generacji migrantów, którzy nie tyle dysponują pracą czy możliwością legalizacji czyjegoś pobytu, ale ponieważ znają wielu Polaków, innych migrantów funkcjonujących w Polsce, a także przedstawicieli organizacji i stowarzyszeń pomagających migrantom, mają duży wpływ na możliwości działania (lub ograniczenie możliwości) osób nowo przyjezdnych.

Ze względu na poziom centralności, można wyróżnić następujące pozycje w sieci relacji:

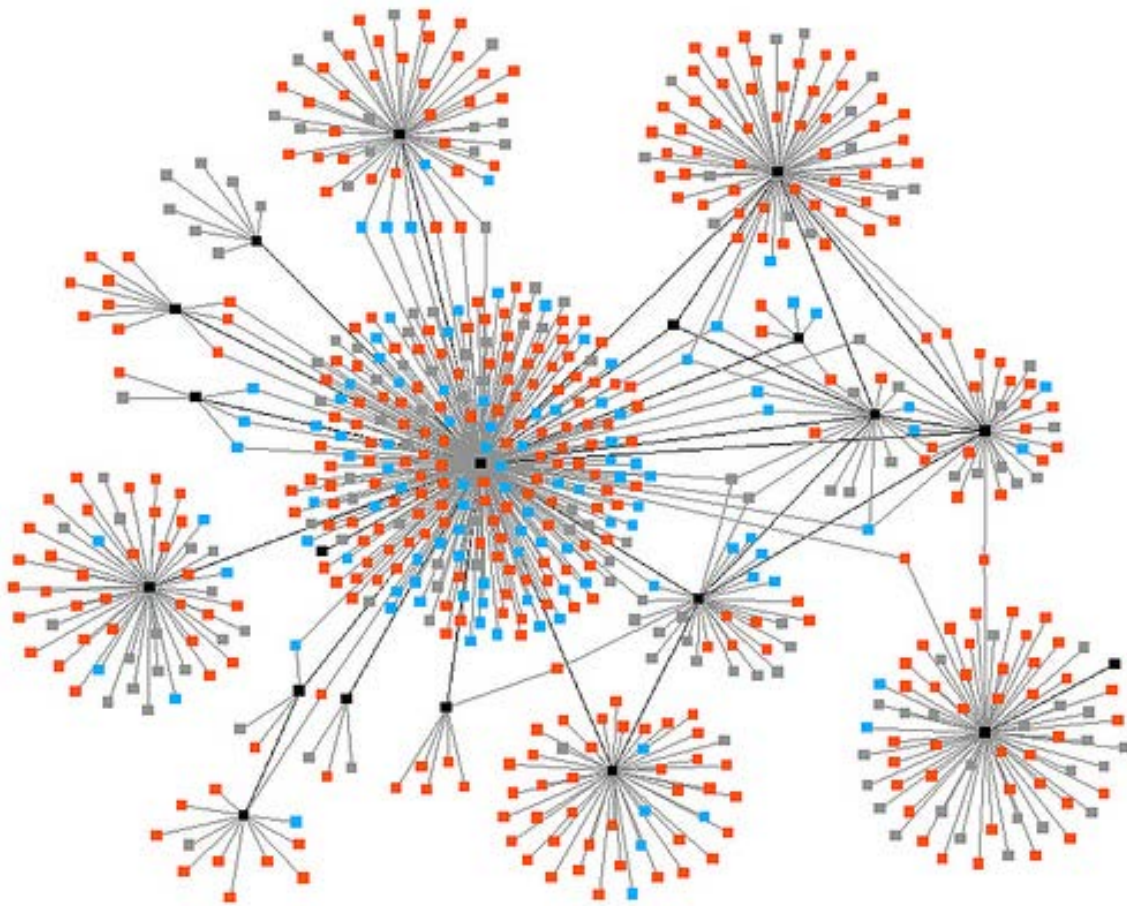
- pojedynczy **punkt** (rozumiany zgodnie z wcześniej podaną definicją),
- centrum (*hub*), czyli punkt w sieci posiadający wiele kontaktów z innymi punktami,
- super-centrum (*superhub*), czyli takie nieliczne węzły, które posiadają kontakty z niezwykle dużą liczbą pojedynczych punktów i centrów.

Rysunek 1. Sieci scentralizowane (a), zdecentralizowane (b) i rozproszone (c).

Według badań Alberta-Laszlo Barabasiego (2002) i Malcolma Gladwella (2002), osoby, które stanowią super-centra, znają i mają kontakty z ponadprzeciętnie dużą liczbą innych osób, mają na nie większy wpływ niż formalni liderzy. Dlatego identyfikacja centrów i super-centrów danej społeczności migranckiej ma sens nie tylko teoretyczny, ale także praktyczny (przykładowa ilustracja sieci migrantów przedstawiona jest na Rysunku 2.

Rysunek 2. Ilustracja sieci migrantów.

Z punktu widzenia procesu organizowania migrantów, interesują nas szczególnie punkty zaznaczone na czarno – czyli centra i super-centra, które często stają się też „twórcami sieci” (*network weavers*). „Twórcy” to aktywni liderzy lub potencjalni liderzy, którzy biorą na siebie odpowiedzialność za budowanie sieci

relacji. Spontaniczne relacje między grupami tworzą się bowiem bardzo wolno, o ile w ogóle. „Twórcy sieci” nie czekają, aż powiązania pojawią się dzięki pewnym zbiegom okoliczności, nie dopuszczają też, żeby poszczególne grupy oddaliły się od siebie, tylko aktywnie kreują relacje i umożliwiają interakcje pomiędzy całymimi grupami oraz poszczególnymi osobami. Tworzenie sieci zaczyna się zazwyczaj od łączenia małych grup, a „twórca” pełni rolę pośrednika między nimi (centrum). Posiadając określoną wizję i umiejętności społeczne, „twórca” jest podstawą przepływu informacji pomiędzy tymi grupami. Posiada zazwyczaj także kontakty z przedstawicielami zewnętrznych wobec danych grup społeczności (na przykład z imigrantami spoza społeczności własnej i Polakami). Budowanie sieci w początkowym okresie wiąże się z dużą odpowiedzialnością – to od umiejętności i efektywności osoby zajmującej pozycję pośredniczącą (centrum) zależy powodzenie całego procesu. W kolejnej fazie „twórca” powinien zamienić się w facylitatora sieci, czyli kogoś, kto głównie wskazuje kolejnych twórców i jest dla nich mentorem. Kolejni twórcy przejmą na siebie odpowiedzialność za podtrzymywanie więzi sieciowych.

Proces przekształcania twórcy sieci w facylitatora sieci ilustruje choćby przykład formowania się stowarzyszeń społeczności hinduskiej czy wietnamskiej w Polsce (Wysieńska 2012; Piłat, Wysieńska 2012). W społecznościach tych, przedstawiciele pierwszej fali migrantów, posiadający kontakty zarówno pośród przedstawicieli społeczeństwa przyjmującego, jak i kolejnych (napływających) fal cudzoziemców z tych krajów, zakładali i stawali się prezesami pierwszych stowarzyszeń, a następnie ustępowali z tych stanowisk, wspierając jednak kontakty w obrębie danej diaspory i pomiędzy nią a społeczeństwem przyjmującym poprzez inicjowanie innego typu działalności --- na przykład Instytutu Kultury i Nauki Wietnamskiej czy Indyjsko-Polskiej Izby Handlowej.

W przypadku analizy relacji sieciowych, ważne jest także, aby znać kierunek, w jakim zasoby przepływają w sieci, oraz poziom wzajemności przepływów. Stopień i natura odwzajemniania powiązań jest ważną charakterystyką sieci społecznych, dzięki niej można bowiem wskazać pozycje charakteryzujące się większą władzą niż inne. Kluczowym wymiarem sieci jest także poziom przechodniości pośród zbiorów pozycji. Przechodniość odnosi się tutaj do stopnia, w jakim zachodzi

„przekazywanie” relacji pomiędzy podzbiorami pozycji. Odkrywanie wzorów przechodniości w sieci może być ważne, gdyż pomaga wyjaśnić inne kluczowe własności sieci, takie jak gęstość i formowanie się klik (Turner i Maryanski 2003). Przykładem takiej przechodniości (nawiązywania relacji pomiędzy podzbiorami) jest działalność stowarzyszeń o charakterze ekonomicznym migrantów. Ich celem jest często organizowanie spotkań pomiędzy polskimi i migranckimi podmiotami gospodarczymi, a także podmiotami gospodarczymi z kraju pochodzenia migrantów (por. Piłat, Wysieńska 2012).

Znaczącą cechą sieci jest stopień jej spójności, czyli zakres, w jakim węzły wykazują maksymalną możliwą liczbę powiązań. Im bardziej rzeczywista liczba relacji zbliża się do całkowitej liczby możliwych powiązań w zbiorze węzłów, tym większa jest ogólna gęstość sieci. Jeszcze ciekawsze są lokalne gęstości w obrębie większej sieci. Takie lokalne gęstości, które nazywa się niekiedy, klikami, wykazują silne, odwzajemnione i przechodnie powiązania w poszczególnym podzbiore pozycji w obrębie całej sieci.

Innym istotnym aspektem sieci i relacji pomiędzy aktorami jest siła powiązań między nimi. Wyróżnia się zatem silne więzi --- wzajemne, obustronne relacje przyjacielskie i rodzinne --- oraz więzi słabe --- relacje ze znajomymi i zapośredniczone przez naszych znajomych relacje z ich znajomymi. Znajomi (słabe więzi) nie są tak mocno wzajemnie powiązani jak najbliżsi przyjaciele albo rodzina (silne więzi) Granovetter (1983). Znajomi mogą znać zatem ludzi, których nie znają bezpośrednio dani aktorzy ani ich przyjaciele. Natomiast przyjaciele zazwyczaj znają się nawzajem. Dla przykładu, jeśli osoba A ma grupę bliskich przyjaciół, zazwyczaj znają się oni między sobą i wchodzi z sobą w częste interakcje. Osoba A jednak może mieć też znajomych, którzy nie znają się ani z przyjaciółmi osoby A, ani między sobą, natomiast są członkami innych grup, składających się z osób wchodzących ze sobą w bliskie i częste interakcje. Słabe powiązanie między osobą A i znajomym B nie jest w tej sytuacji bez znaczenia, ponieważ stanowi kluczowy pomost pomiędzy dwiema różnymi grupami społecznymi. Bez znajomości pomiędzy osobą A a B, te dwie grupy nie miałyby szansy na jakikolwiek kontakt i wymianę wiedzy lub doświadczeń. Osoby z małą liczbą znajomych (słabych powiązań) lub też osoby mające znajomych wyłącznie wśród określonej grupy osób (na przykład innych migrantów o tym samym

statusie społecznym) nie mają zatem dostępu do informacji pochodzących ze zróżnicowanych kręgów społecznych i są skazane wyłącznie na wiedzę osób z najbliższego otoczenia. Zmniejsza to nie tylko ich szansę na dostęp do najnowszych trendów i innowacji, ale też na dostęp do informacji na temat pojawiających się możliwości na rynku pracy (por. Wysieńska 2010).

Różne badania - zarówno polskie, jak i prowadzone zagranicą - dostarczają różnego typu (jakościowych i ilościowych) danych spójnych z przewidywaniami sieciowej teorii słabych powiązań. Szereg analiz prowadzonych w Kanadzie pokazało na przykład, że migranci silnie osadzeni w relacjach etnicznych nie mają dostępu do informacji i kapitału finansowego potrzebnego do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej, a enklawy i sieci etniczne są zazwyczaj opanowane i wykorzystywane przez migrantów o niskim wykształceniu i umiejętnościach (Gold i Kibria 1993; Pendakur i Pendakur 1998). Z kolei badania prowadzone w Polsce pokazały, że migranci poszukują pracy i mieszkania przy pomocy osób stanowiących bliskich znajomych, współpracowników lub rodzinę i nie korzystają z pomostów pomiędzy różnymi grupami społecznymi (por. Wysieńska 2010).

Wyraźny nacisk w niektórych społecznościach migrantów, na przykład wietnamskiej, na utrzymywanie silnych więzi może wyjaśniać proces homogenizacji strategii adaptacji ekonomicznej i koncentracja w tych samych obszarach działalności i lokalizacjach. Jak wskazują sami Wietnamczycy, podstawowym błędem, jaki popełniają wietnamscy przedsiębiorcy w Polsce, jest skupianie się w tych samych branżach, oferowanie identycznego towaru oraz koncentracja w dużych ośrodkach miejskich (na przykład w Warszawie). Wietnamczycy powielają te same wzory biznesowe i handlują dokładnie tym samym („obsesyjne przywiązanie do jednego rodzaju produktów”) przez co stanowią dla siebie samych zbyt dużą konkurencję, co tworzy „korek w przepływie towarów” i „psuje rynek” (Wysieńska i Piłat 2012a). Z jednej strony, taki wzór relacji może być wynikiem powszechnego występowania skłonności do homofilii, czyli dobierania partnerów do relacji społecznych różnego rodzaju spośród osób równorzędnych sobie lub podobnych do siebie ze względu na cechy istotne ze społecznego punktu widzenia (McPherson i Smith-Lovin 1987, McPherson, Smith-

Lovin i Cook 2001). Skłonność do homofilii sprawia, iż relacje społeczne skoncentrowane są w obrębie kategorii czy grup społecznych (np. migrantów o danych cechach). Jednak bardziej adekwatne wydaje się tutaj wykorzystanie tego aspektu analizy sieciowej, który wyjaśnia procesy upowszechniania norm, poglądów i opinii, a więc procesy mające charakter wpływu społecznego. Rozprzestrzenianie się idei wymaga równowagi pomiędzy zamkniętością grupy a połączeniami pomiędzy grupami. W grupach opartych na silnych więziach, gdzie większość aktorów utrzymuje ze sobą bezpośrednie relacje, każdy z aktorów wystawiony jest na działanie tych samych innych aktorów (ich zachowań, opinii, informacji). Ze względu na brak kontaktu z innymi opiniami, homogenizacja będzie zatem nieunikniona i będzie następować bardzo szybko (tzw. *Abelson's collapse*).

Co więcej, mała, zamknięta grupa może dobrze utrzymywać swoją odrębność, jednak ma bardzo małą szansę na upowszechnienie swoich opinii czy norm. Większa otwarta społeczność jest na ogół dużo bardziej odporna na przyjęcie jakiejś jednej obowiązującej normy, ale z drugiej strony jej wprowadzenie może łatwo doprowadzić do jej bardzo szybkiego rozpowszechnienia się również poza tą społeczność (Batorski 2004). Powyższa zasada pozwala zrozumieć, dlaczego pomimo relatywnie dużej liczebności, społeczność wietnamska nie jest zbyt wpływowa na forum migrantów.

Bibliografia:

Barabási, A.-L. 2002. *Linked: The New Science of Networks*. New York: Perseus Books Group.

Batorski, D. 2004. *Sieci społeczne. Charakterystyka, uwarunkowania i konsekwencje struktur relacji społecznych na przykładzie komunikacji internetowej*. Praca doktorska: UW.

Gladwell, M. 2002. *The Tipping Point*. Back Bay Books.

Gold, S. J. i Kibria, N. (1993). Vietnamese refugees and blocked mobility, *Asian and Pacific Migration Journal* 2(1): 27–55.

Górny Agata, Dariusz Stola. (2001). Akumulacja i wykorzystanie migracyjnego kapitału społecznego. W: (red.) E. Jaźwińska, M. Okólski. *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*. Wydawnictwo Naukowe Scholar. Warszawa. s.164-187.

McPherson, M., Smith-Lovin, L., i Cook, J. M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*. 27:415–444.

McPherson, J. Miller and Lynn Smith-Lovin. (1987). Homophily in Voluntary Organizations: Status Distance and the Composition of Face-to-Face Groups. *American Sociological Review* 52:370-79.

Pendakur, K. i Pendakur R. (1998). The colour of money: Earnings differentials across ethnic groups in Canada. *Canadian Journal of Economics* 31(3): 518-548.

Piłat A. i Wysieńska K. 2012. *Badanie jakościowe liderów społeczności migrantów azjatyckich*. Raport cząstkowy. ISP: Warszawa.

Turner, J., Maryanski, A. Analiza sieciowa. W: J. Turner. Struktura teorii socjologicznej. PWN: Warszawa.

Wasserman, S. i Faust, K. (1994). Social Network Analysis: Methods and Applications. Cambridge, UK and New York: Cambridge University Press.

Wysieńska, K. 2010. Integracja, stygmatyzacja, autosegregacja – tożsamość, preferencje i wzory relacji imigrantów w Polsce. ISP: Warszawa.

Wysieńska K. 2012. Sprzedawać, gotować, budować? Plany i strategie Chińczyków i Wietnamczyków w Polsce. ISP: Warszawa.

Za treść publikacji odpowiada Instytut Spraw Publicznych, poglądy w niej wyrażone nie odzwierciedlają oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej

Projekt „Polskie Forum Integracyjne II” jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich oraz z budżetu państwa.

Copyright by Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
Przedruk materiałów Instytutu Spraw Publicznych w całości lub części możliwy jest wyłącznie za zgodą Instytutu.

Cytowanie oraz wykorzystanie danych empirycznych dozwolone jest z podaniem źródła.

Instytut Spraw Publicznych
ul. Szpitalna 5 lok. 22
00-031 Warszawa
tel. +48 022 556 42 99, fax +48 022 556 42 62
www.isp.org.pl